

* אתר דעת * לימודים * גיליון 16 * תש"פ * 2019/20 *

נבואת ירמיהו בימי מלכות יהויקים בן יאשיהו

משנת 609 לפנה"ס – 3316 לבריאת העולם

ד"ר צפורה שויצקי

- 2..... ירושלים בדור האחרון של ממלכת יהודה
- 3..... המלכת יהויקים
- 4..... יהויקים החזיר את עבודת האלילים
- 5..... ירמיהו משווה בין אב לבנו, בין יאשיהו ליהויקים:
- 6..... מצבה של יהודה מבחינה דתית בימי מלכות יהויקים:
- 8..... מצבה של יהודה מבחינה מדינית בימי מלכות יהויקים
- 9..... תפיסת העם מול תפיסת הנביא
- 10..... הנביא פוגע ברגשותיהם של הכהנים, הנביאים ופשוטי העם.
- 13..... חרס לכיש מול הסיפור בירמיהו
- 13..... ההבדלים בין הסיפור בפרקנו וסיפור הנביא בחרסים:
- 17..... מנין שנות השעבוד מגלות צדקיהו והחורבן ועד דריוש
- 18..... השתלשלות האירועים על פי רש"י.
- 18..... אברבנאל:
- 19..... השתלשלות האירועים על פי אברבנאל
- 20..... לסיכום:
- 21..... על סופו של יהויקים ניתן ללמוד מהמקורות הבאים:
- 22..... על-עצתם הריקה של יהויקים ושריו למרוד במלך בבל,

ירושלים בדור האחרון של ממלכת יהודה

גורלה של ירושלים בדור האחרון לקיומם של ממלכת יהודה והבית הראשון, הוא אחד הפרקים הדרמטיים והטרגיים שידעה העיר שבעת העלילות ולמודת הסבל בכל דברי ימיה. בימי יאשיהו, לראשונה מאז תקופת דוד ושלמה, ירושלים היא שוב מרכז מדיני וגיאוגרפי של גוף ממלכתי גדול, ומרכז דתי לשבטי הדרום והצפון גם יחד, אולם ימי הרווחה לא ארכו. הכיסופים להחייאת מדינה במתכונתה של ממלכת דוד נגוזו בשנת 609 לפנה"ס - 3316 לבריאת העולם, בקרב מגידו שבו נפצע יאשיהו פצעי מוות במערכה נגד פרעה נכה. פרעה נכה עלה עם צבא גדול ממצרים דרך יהודה בכיוון לפרת נגד בבל. יאשיהו ממהר לעמק יזרעאל, מגייס את צבא יהודה וחוסם את בקעת מגידו בניסיון לעצור את צבא מצרים. יאשיהו נהרג בקרב¹. פרעה המשיך צפונה לרבלה ומשם לפרת ובירושלים הומלך יהואחז. פרעה הזמין את יהואחז לרבלה ואסר אותו. פרעה המליך את אליקים והסב את שמו ליהויקים². נגד תיאור זה של השתלשלות הדברים מרגלית³ טוען את הנימוקים כדלקמן:

- לפי דעה זו יאשיהו מתייצב נגד צבא אדיר שמוכן למסע כבוש למרחקים עד לפרת ונגד אויב עצום כבבל. הבדל הכוחות היה כה עצום עד שזה ממש איבוד לדעת. לא מתקבל שיאשיהו יבחר בקצה הצפוני של ארצו כדי להילחם באויב שבא מדרום ויפקיר את כל הארץ. - אם יאשיהו גייס את צבאו, חזקה על פרעה שישמע על הגיוס ותגובתו חייבת להיות משלחת עונשין לירושלים שתכבוש את הבירה החשופה, לא רק כעונש ונקם אלא כאמצעי לחץ על יאשיהו.

- הביטוי "וילך לקראתו" נוגד את הריצה לפני פרעה עד למגידו ופנייה אחורה שם. - דברי פרעה אינם הולמים מלך בלתי מנוצח שמתכוון להכות את צבאות בבל ומדי ביחד: "עלה נכו מלך מצרים להלחם בכרכמיש על פרת ויצא לקראתו יאשיהו וישלח אליו מלאכים לאמר, מה לי ולך מלך יהודה לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמת⁴"

מרגלית⁵ טוען שכנראה קרב מגידו התרחש בשנת 604 לפנה"ס אחרי שצבא פרעה הובס בכרכמיש, והצבא עיף אחר חמש שנות קרב. פרעה מנסה להציל את מה שנשאר מצבאו. יאשיהו רואה סיכוי לצבאו לעצור את היחידות המצריות הבלתי מסודרות. יאשיהו מגייס את

¹ מל"ב כ"ג 29

² מלכים ב כ"ג, 31-34

³ מרגלית, ע. (1967). מות יאשיהו, בית מקרא י"ב, עמ' 111-115, החברה לחקר המקרא בישראל, י-ם.

⁴ דבה"יב ל"ה, 21-22

⁵ מרגלית, ע. (1967). מות יאשיהו, בית מקרא י"ב, עמ' 111-115, החברה לחקר המקרא בישראל, י-ם.

צבאו ביהודה ומונע מהמצרים החוזרים מהצפון את הכניסה לעמק הירדן ליד מגידו. "וילך לקראתו"⁶ הולם תנועה זו מדרום לצפון נגד אויב הבא מצפון. בדבהי"ב ל"ה, 20, נזכר קרב כרכמיש כקודם או כגורם להליכתו של יאשיהו. פרעה ומלאכיו אינם עוד בחזקת 'חוגר המתהלל כמפתח', ויפה שפת הבקשה וההסבר של שליחי פרעה, שהוא עצמו עדיין ברבלה ומנסה להציל את המצב.

יאשיהו נהרג אך צבא מצרים לא מעניש את ירושלים. כל מבוקשם להגיע למצרים כשפרעה עדיין ברבלה. מותו של יאשיהו היא אחת השעות הקשות בדברי ימי ירושלים, כאשר על כל לב העיקה השאלה למה נהרג באורח כה טרגי וללא עת מלך צדיק, מטהר הפולחן, הבוטח בכל צעדיו בדבר אלוקים? לא ייפלא כלל כי האבל והקינות על האסון הכבד נקבעו זיכרון לדורות - "ויתנום לחק על ישראל"⁷. מותו ללא עת של המלך, שהשכיל לפרש את התורה במלוא עומקה הרוחני, היא תחילת התקופה הגורלית שבה מקיץ הקץ המדיני על ממלכת יהודה. אך ספר התורה שנמצא והברית שנכרתה⁸ יצרו בקרב העם את הכוח הפנימי, האמונה ואומץ הלב להתמודד ולשרוד למרות ההרס והגלות.

בשנת 604 לפנה"ס אחרי מפלת כרכמיש מת נבופלאסר מלך בבל ועולה נבוכדנאצר. בתוך תקופה זו פרעה נכה שליט מצרים ומערב אסיה קבע את מטהו ברבלה⁹ ויהואחז שהומלך על ידי "עם הארץ"¹⁰, למרות שיהויקים הבכור, נלקח בשבי למצרים. יש להניח שמידותיו או השקפותיו של יהויקים לא ישרו בעיני העם, שהרי למרות שהיה בכור לא הומלך. מדברי חז"ל: "אין מושחין מלך אלא מפני המחלוקת [...] יהואחז מפני יהויקים שהיה גדול ממנו שתי שנים"¹¹.

המלכת יהויקים

יהויקים בן יאשיהו הומלך על ידי פרעה נכה המעניש את יהודה בעקבות המלכת יהואחז, שכנראה יצג את הקו האנטי-מצרי בעקבות אביו יאשיהו¹². יהואחז מת בשביו ולא שב לארצו.

⁶ מל"ב כ"ג, 29

⁷ דבהי"ב ל"ה, 25

⁸ מל"ב כ"ג, 3

⁹ מל"ב כ"ג, 33

¹⁰ "עם הארץ" הם בני המשפחות החופשיות בעלות הקרקעות במדינה ולהם זכות הדעה בהנהגת הארץ. גוף זה הופעל בעיתות משבר למלכות, במיוחד כשנתעררה רציפות השלטון. נראה שהיה בכוחו להוריש את המלוכה בניגוד לעקרון הבכורה לדוגמה לאחר שהומת אמון: "ויך עם הארץ את כל הקושרים... וימליכו עם הארץ את יאשיהו" (מל"ב כ"א, 24).

¹¹ בבלי, הוריות יא, ע"ב

¹² דברי הימים ב לו, ד

פרעה נכה המליך את אליקים, והסב את שמו ליהויקים להדגיש כי השליט החדש כפוף בלי סייג לרצונותיו של מלך מצרים. בעקבות המלכת יהואחז שייצג את הקו האנטי-מצרי, פרעה מעניש את יהודה ומטיל מס כבד על העם כעונש. יהויקים קיבל על עצמו לנגוש את דמי העונש הכבד שהטיל פרעה על הארץ¹³.

את סיבת בחירתו של יהויקים על ידי פרעה אפשר להבין גם בגלל יחוסו הישראלי - אמו היתה זבודה בת פדיה מן רומה¹⁴ - עיר בגליל. יהויקים לא היה מקובל על רוב העם בגלל יחוסו הישראלי, ועל כן פרעה נכה יכול היה להיות בטוח שלא יבגוד בו שכן לא יכול היה לסמוך על תמיכת העם. אשתו היתה נחושתא בת אלנתן בן עכבור¹⁵. מדובר במשפחה פרו מצרית שהעמידה מקרבה פקידי צבא גבוהים¹⁶. יהודה הפכה להיות לארץ חסות של מצרים, ומבחינה מדינית יהויקים והמוני העם השליכו יהבם על מצרים שתבטיח את קיום המדינה. יהויקים חייב היה את מלכותו למלך מצרים¹⁷. כדי להוכיח את נאמנותו למלך המצרי ביטל את כל השינויים הדתיים שהנהיג יאשיהו - המלך שיצא למלחמה נגד פרעה נכה במגידו והובס.

לקשר בין יהודה למצרים היו תוצאות הרות גורל. התיקונים של יאשיהו נמחו כליל. העם שנתון היה תחת משטר קשה ושעבוד מדיני הפך אדיש לענייני דת ומוסר. השפעת הדת המצרית מתחזקת מתוך תקווה שהעול המדיני והכלכלי יוקל. פרק מ"ד בירמיהו מספר על היהודים היושבים בארץ מצרים ועובדים למלכת השמים. עבודה זרה זו נזכרת בירמיהו פרק ז', 17-18: "האינך ראה מה המה עשים בערי יהודה ובחצות ירושלם, הבנים מלקטים עצים, והאבות מבערים את האש, והנשים לשות בצק לעשות כונים למלכת השמים, והסך נסכים לאלהים אחרים למען הכעסני" - העם עובד אלילים. היהודים הושפעו מהמצרים ואליליהם זמן רב לפני שירדו מצרימה עקב החורבן.

יהויקים החזיר את עבודת האלילים

יהויקים התיר לחזור לעבודת האלילים שהיתה נהוגה בימי סבו: "האינך ראה מה המה עשים בערי יהודה ובחצות ירושלם...לעשות כונים למלכת השמים"¹⁸. על מנשה סבו של

¹³ מל"ב כ"ג, 35

¹⁴ מל"ב כ"ג, 36

¹⁵ מל"ב כ"ד, 8

¹⁶ ירמיהו כ"ו, 22-23; מל"ב כ"ב, 14

¹⁷ מל"ב כ"ג, 34

¹⁸ ירמ' ז', 17, 18

יהויקים נאמר: "ויבן מזבחות לכל **צבא השמים** בשתי חצרות בית ה'י"י¹⁹.

על פי פרושו של רש"י לפסוק "עלותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר"²⁰ יש מידה של אירוניה ולעג. הנביא אומר לעם: מאחר ואין ערך לעולותיכם הקריבו זבחי שלמים ולפחות תהנו מבשרם. דברי הפסוק מעוררים תמיהה:
- אמנם לא נצטוו ישראל בסיני על דברי עולה וזבח, אבל דיני קורבנות כלולים בספר ויקרא.

- הייתכן שירמיהו שלל כליל את הקרבת הקורבנות, הרי הוא חי בתקופת יאשיהו שבה יושמה הרפורמה של ריכוז הפולחן, ומלך זה נערץ על ידי העם והנביא.

רש"י ורד"ק לפס' 22 פותרים את השאלות האלה²¹:

רש"י, ד"ה ביום הוציאי אותם: תחילת תנאי לא היתה אלא אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה (שמות י"ט).

רד"ק ד"ה כי לא דברתי: ...ואין בכל עשרת הדברות שהם כלל התורה כולה זכר עולה וזבח. על פי **רש"י**, העיקר בעבודת ה' שעליו נצטוו במעמד הר סיני הוא: שמוע תשמעו בקולי. כלומר: יש עיקר וטפל ואין לעשות את הטפל עיקר ואת העיקר טפל.

על פי **רד"ק** ירמיהו אינו מתכוון לכל חוקי התורה אלא לעשרת הדברות שהם תמצית התורה, ושם לא נצטוו להקריב קורבנות.
גם שמואל הנביא אומר²²: "החפץ לה' בעלות זבחים כשמע בקול ה' הנה שמע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים".

ירמיהו משווה בין אב לבנו, בין יאשיהו ליהויקים:

"התמלך כי אתה מתחרה בארז, אביך הלוא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו. דן דין עני ואביון אז טוב, הלא היא הדעת אתי נאם ה'. כי אין עיניך ולבך כי אם על בצעך, ועל דם הנקי לשפוך ועל העשק ועל המרוצה לעשות. לכן כה אמר ה' אל יהויקים בין יאשיהו..."²³

¹⁹ מל"ב כ"א, 5

²⁰ ירמ' ז', 21

²¹ ירמ' ז', 22 "כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבחי"

²² שמ"א ט"ו, 22

²³ ירמ' כ"ב, 15-18

מול המלך הצדיק בעל אורחות החיים הפשוטים, אשר בימיו ועל ידיו חל תיקון בדת היהודית, המלך החדש - יהויקים נמצא איש רע-מעללים. הוא קיבל על עצמו לנגוש את דמי "העונש" הכבד שפרעה הטיל על הארץ, וכן סילק את האנשים שהמליכו את אחיו יהואחז הצעיר ממנו תחתיו ואת כל מי שהתנגד למדיניותו שהיתה משועבדת למצרים. עניו וליבו היו רק על בצע, עושק ומרצה - ריצוץ דלים. כל התנגדות לשלטונו הביאה לשפיכות דמים כדרך שעשה לאוריהו בן שמעיהו²⁴. יאשיהו מגלם ניסיון למלוכה ישראלית-אידיאלית, ויהויקים את ההתכחשות המוחלטת לה.

מצבה של יהודה מבחינה דתית בימי מלכות יהויקים:

"בראשית ממלכות יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היה הדבר"²⁵

"אל תבטחו לכם אל דבר השקר לאמר: היכל ה', היכל ה', היכל ה' המה"²⁶

המקדש הוא מקום הפולחן היחיד של העם. אחרי תיקוני יאשיהו העם עולה לבית המקדש. ירמיהו עומד בשער בית ה' ונושא דברו באוזני: "כל יהודה הבאים בשערים האלה להשתחות לה"²⁷. מות יאשיהו ומפלת מגידו התרחשו לא מזמן. על ידי ההתכנסות במקדש והקרבת הקורבנות ניסו הנביאים והכוהנים להוציא את העם מהמצוקה הנפשית שבה הוא נתון. עבודת הקורבנות היא קלה מאחר וזו מוגבלת לאירועים מיוחדים. לאחר הטקס הפולחני האדם שוכח חובותיו וחוזר לחיי היום יום שלו. לעומת זאת הדרישה לשמירת המוסר והצדק החברתי אינה חדלה. באחד החגים כשהמון חוגג מילא את חצרות בית המקדש, ניבא ירמיהו לפניהם את הנבואה הזו: "אל תבטחו לכם אל דבר השקר לאמר: היכל ה', היכל ה', היכל ה' המה"²⁸. הנביאים והכוהנים דוברי השקר מצביעים על האולם, ההיכל והדביר ואומרים: הם יגנו עליכם, אך דבריהם דברי שקר. ובמה יגן העם על עצמו? "כי אם היטיב תיטיבו את דרכיכם ואת מעלליכם, אם עשו תעשו משפט בין איש ובין רעהו, גר יתום ואלמנה לא תעשקו, ודם נקי אל תשפכו במקום הזה"²⁹.

²⁴ ירמיהו כ"ו, 23

²⁵ ירמ' כ"ו 1

²⁶ ירמ' ז' 4

²⁷ ירמ' ז' 2

²⁸ ירמ' ז' 4

²⁹ ירמ' ז' 5-6

דברי הנביא מכוונים אל המקום שבו הוא נושא את דברי ה'. "ועשיתי לבית אשר נקרא שמי עליו, אשר אתם בטחים בו, ולמקום אשר נתתי לכם ולאבותיכם כאשר עשיתי לשילון, והשלכתי אתכם מעל פני כאשר השלכתי את כל אחיכם את כל זרע אפרים"³⁰.

שילה - שוכנת בין שכם לירושלים. בחפירות שנערכו בשילה התגלתה שכבת שריפה. את שריפת העיר יש ליחס לפלישתים בעקבות תבוסת ישראל ונפילת ארון הברית באבן העזר³¹. הנאספים נדהמו ולא האמינו למשמע אוזניהם. כיצד העז ירמיהו לומר דברים כה קשים? "ויתפסו אתו הכהנים הנביאים וכל העם לאמר: מות תמות"³². אלמלא תמיכתו של אחיקם בן שפן, שהיה בעל השפעה במלכות, היו השרים-השופטים גוזרים פסק דין מות על ירמיהו³³.

ירמיהו ממשיך ומוכיח את העם שהקרבת קורבנות אינן מעיקר תנאי הברית שבין ה' לישראל. הנביא מביא ראיה לדבריו שאפילו ביום שהוציא אותם אלוקים ממצרים לא ציווה על דברי עולה וזבח, אך העם ממשיך להיות לא מוסרי "אבדה האמונה ונכרתה מפייהם"³⁴.

עבודת ה' על פי הנביא	עבודת ה' על פי העם
ז', 5, 6	ז', 21, 22
"... עשו תעשו משפט בין איש ובין רעהו, גר יתום ואלמנה לא תעשקו, ודם נקי אל תשפכו במקום הזה , ואחרי אלהים אחרים לא תלכו לרע לכם".	"... עלתיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר, כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציא אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח"

יאשיהו עשה משפט וצדקה והנהיג ביהודה את חוקי התורה. אולם בימי יהויקים בנו התדרדרה יהודה מבחינה דתית, מוסרית וחברתית. עבדו עבודה זרה בגלוי, לא עשו משפט, עשקו גר יתום ואלמנה ושפכו דם נקי.

מהשוואה בין ירמיהו ז' 1-15 ו- כ"ו אפשר להגיע למסקנה שפרק כ"ו הוא סיפור העלילה בעקבות הנבואה. שני הפרקים שלובים זה בזה. פרק כ"ו הוא סיפור מה שהתרחש בחצר המקדש כשירמיהו נתפס על ידי הכהנים והנביאים, וזה קשור לדברי הנביא בפרק ז'.

³⁰ ירמ' ז' 14-15

³¹ שמ"א ד'. במקום נערכו חפירות ונמצאו פחמים שבאמצעותם תוארך חורבן שילה לאמצע המאה-11 לפנה"ס. התאריך מתאים לחורבן שילה בידי הפלישתים לאחר ניצחונם על בני ישראל בקרב אבן העזר.

נדלה ב- י"ב סיון תשי"פ: <https://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=2936>

³² ירמ' כ"ו 8

³³ ירמ' כ"ו 24

³⁴ ירמ' ז' 28

המקדש הוא מקום הפולחן היחיד של העם ואחרי תיקוני יאשיהו העם עולה לבית המקדש. ירמיהו עומד בשער בית ה' "בראשית ממלכות יהויקים בן יאשיהו"³⁵ ונושא דברו באוזני: "כל יהודה הבאים בשערים האלה להשתחות לה'...ונתתי את הבית הזה כשלה"³⁶.

לשונות דומים בשני הפרקים:

ז', 15-1	כ"ו
"עמד בשער בית ה' " (2)	"עמד בחצר בית ה' " (2).
"כל יהודה הבאים בשערים האלה להשתחות לה' " (2).	"כל ערי יהודה הבאים להשתחות בית ה' " (2).
"ואדבר אליכם השכם ודבר ולא שמעתם" (13).	"לשמע על דברי עבדי הנבאים אשר אנכי שלח אליכם, והשכם ושלח ולא שמעתם" (5).
"ועשיתי לבית אשר נקרא שמי עליו, אשר אתם בטחים בו, ולמקום אשר נתתי לכם ולאבותיכם, כאשר עשיתי לשל" (14).	"ונתתי את הבית הזה כשלה" (6).

מצבה של יהודה מבחינה מדינית בימי מלכות יהויקים

יהויקים כפוף בלי סייג לרצונותיו של מלך מצרים, ויהודה היא ארץ חסות של מצרים. קיימים חילוקי דעות עמוקים בין המלך לנביא. ירמיהו משמיע מסר הפוך בתכלית למדיניות שנקט יהויקים: "כי כה אמר ה' אלקי ישראל אלי: קח את כוס היין החמה הזאת מידי והשקיתה אותו את כל הגוים אשר אנכי שלח אותך אליהם"³⁷. בעצתו וביוזמתו של יהויקים ובהסכמתו וברצונו של פרעה עשו כל העמים בעבר הנהר יד אחת נגד בבל כנגד דבר הנביא. ולכן גורל יהודה וגורל הגוים מסביב קשור זה לזה.

אברבנאל³⁸ מסביר את הקושי הנפשי של ירמיהו לנבא את הנבואה בפרק ז':

"ואפשר עוד לומר שהנבואה הזאת היא עצמה אשר נאמרה אז לירמיהו שיעמוד בחצר בית ה' ויאמר כל זה, אבל שהוא לא עשהו בפועל עד אשר ציוה לו ה' עתה, שילך להנבא הנבואה ההיא, והיה זה מפני שלא ניבא אותה עדיין, והמורה על זה הוא מה שיאמר לו כאן: "אל תגרע דבר"³⁹ כאילו אומר: אל תעלם דבר כמו שעשית עד כה ולכן באה הנבואה הזאת באותם המילות עצמם שבאה שמה, וגם יורה על זה

³⁵ ירמי כ"ו, 1

³⁶ ירמי ז' 6-1

³⁷ ירמי כ"ה 15

³⁸ ירמי כ"ו, 9, ד"ה: ואפשר עוד לומר

³⁹ ירמיהו כ"ו, 2

שהשרים והזקנים כאשר דברו להציל את ירמיהו וספרו ענין מיכה המורשת. אילו היה אמת שירמיהו כבר היה מנבא הנבואה הזאת פעם אחת, היו הם וגם ירמיהו מליצים זה. רוצה לומר, שכבר נאמרה הנבואה הזאת פעם אחרת בפני המלך ולא ענשו את ירמיהו עליה".

הנביא מודע לסכנה שהוא מעמיד עצמו בנבאו דברים אלו ולכן ניסה לא לנבא. אין ספק שהנביא התקשה לנבא לעם דברים כה קשים בזמן ההתכנסות בבית המקדש. העם האמין שהמקדש ביתו של האל הוא מגן העיר. אין להעלות על הדעת אפשרות שה' יהיה הגורם לחורבן מקדשו הוא. אי כיבוש ירושלים על ידי סנחריב⁴⁰ בשנת 701 לפנה"ס, לאחר שעשרים שנה קודם לכן החריבו האשורים את שומרון, חיזקו בעם את התקווה שמקדש ירושלים יעמוד לעולם על כנו.

תפיסת העם מול תפיסת הנביא

העם	ירמיהו
"היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה" (ז', 4, 5)	"הבית הזה אשר נקרא שמי עליו" (ז', 11)
↓	↓
בית המקדש- ביתו של האל	אין זה בית מגורי ה', אלא רק בית אשר שם ה' נקרא עליו.
↓	↓
מגן על העיר ותושביה	ה' הוא שיחריב את המקדש.
↓	↓
המקדש נצחי	נצחיות המקדש תלויה במעשיהם
↓	↓
ירושלים נצחית	"כי אם היטיב תיטיבו את דרכיכם ואת מעלליכם, אם עשו תעשו משפט בין איש ובין רעהו, גר יתום ואלמנה לא תעשקו, ודם נקי אל תשפכו במקום הזה, ואחרי אלהים אחרים לא תלכו לרע לכם" (5, 6)
"ועמדתם לפני בבית הזה ... ואמרתם: נצלנו, למען עשות את כל התועבת האלה" (10)	

⁴⁰ מלייב ייט, 35-36

הנביא מוכיח לעם שהיה בישראל תקדים למקדש ה' שחרב. בימי עלי, במלחמה בין ישראל לפלשתים, היכו פלשתים את ישראל וארון אלוקים נלקח, שני בני עלי מתו ושילה נעזבה⁴¹.

העם לא הבין מה אירע בזמן חורבן שילה. הנביא טוען שמעשיהם של בני יהודה כמעשיהם של בני ישראל, ולכן גורל ירושלים כגורל שילה יהיה: "והשלכתי אתכם מעל פני כאשר השלכתי את כל אחיכם את כל זרע אפרים"⁴². גלות אפרים היא תקדים לגלות יהודה. הנביא מסתמך על חורבן שומרון וגלות ישראל בידי אשור בשנת 721 לפנה"ס - 3206 לבריאת העולם. הנביא מעוניין לזעזע את השומעים והוא זועק: "המערת פריצים הבית הזה"⁴³. ירמיהו מתקיף את בית המקדש לא על היותו המרכז הרוחני של העם, אלא על היותו מרכז הניוון הרוחני של העם, לא על היותו מקור הביטחון, אלא על היותו המקור לביטחון שווא. הפולחן, שהתנהל בתוך בית המקדש - הקורבנות, התפילות, החגים והמועדים, היו טבועים בשקר פנימי ובצביעות רוחנית. "גנב רצח ונאף והשבע לשקר... והלך אחרי אלהים אחרים"⁴⁴. ירמיהו מונה חמישה איסורים מתוך עשרת הדברות, שבני יהודה עוברים עליהם במזיד. אמרו חז"ל: "האומר: אחטא ואשוב, אחטא ואשוב - אין מספיקין בידו לעשות תשובה, אחטא ויוה"כ מכפר, אין יוה"כ מכפר"⁴⁵.

הנביא פוגע ברגשותיהם של הכהנים, הנביאים ופשוטי העם.

הכהנים: רגישים במיוחד לדברי ירמיהו: "המערת פריצים היה הבית הזה"⁴⁶, "ונתתי את הבית הזה כשלה"⁴⁷. דברים אלו צופים את הקץ על מקור מחייתם ומעמדם. **הנביאים:** הם וירמיהו שייכים לאותו מעמד אך נבואותיהם סותרות. ירמיהו אומר על דבריהם: "אל תבטחו לכם אל דברי השקר לאמר: היכל ה', היכל ה', היכל ה' המה...הנה אתם בטחים לכם על דברי השקר לבלתי הועיל"⁴⁸. ירמיהו סותר את דבריהם שבית המקדש יציל את העם.

פשוטי העם: שלוותם של בני העם מתערערת בשומעם את נבואות ירמיהו.

⁴¹ שמ"א ד', 3-11
⁴² ירמ' ז' 15
⁴³ ירמ' ז' 11
⁴⁴ ירמ' ז' 9
⁴⁵ בבלי, יומא פ"ה, ע"ב
⁴⁶ ירמ' ז' 11
⁴⁷ ירמ' כ"ו 6
⁴⁸ ירמ' ז' 4-8

הנביא מעמיד עצמו כנגד כל העם - לטובת העם! הוא בעל רגש אחריות וכוונתו להשפיע על העם לשוב מדרכם הרעה. מחרדה לגורל העם ולרוח הדת, מחרדה לכך שהעם יתבולל ויכחד, הוא יוצא כנגד זיוף הערכים האמיתיים, וכנגד הניסיון לתת "הרגשה טובה" ובטחון עצמי.

אי אפשר שדברו של ירמיהו לא יתקבל בחרדה על ידי העם, אף על פי כן ניתן לו לסיים את נאומו בשלמות. בפרוש נאמר: "ויהי ככלות ירמיהו לדבר את כל אשר ציוה ה' לדבר אל כל העם" (8). אולם מסיים תפשוהו "הכהנים והנביאים וכל העם" (8) וביקשו לדונו למות. ירמיהו נאשם לפי החוק בדברים י"ח, 20: "אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי, את אשר לא צויתיו לדבר... ומת הנביא ההוא". הכהנים והנביאים מאשימים את ירמיהו: "מדוע נבית בשם ה' לאמר" (9). ירמיהו משיב לטענת משיביו: "ה' שלחני להנבא אל הבית הזה" (12). והשופטים חרצו דין: "אין לאיש הזה משפט מות, כי בשם ה' אלקינו דבר אלינו" (16).

העם מרגיש תדהמה, זעזוע והתמרמרות. הרי יאשיהו המלך הצדיק שמותו הטראגי זעזע אותם, העלה את חשיבותו של המקדש בירושלים. הם האמינו שעצם קיומו של המקדש יצילם מכל פורענות והנה ירמיהו מערער אמונה זו. כל המעמדות בקרב העם התמרמו במיוחד מנבואת ירמיהו. הכהנים והנביאים וכל העם מתנפלים על הנביא כדי לתופסו ולהביאו לדין. תופעה זו אין בה כדי לטשטש את העובדה שהעדה נחשבה לשופט העליון בדיני נפשות. "ושפטו העדה... והצילו העדה"⁴⁹. אמנם "אלוהים" - שופטים, כהנים וזקנים שימשו מעין דיינים מומחים, אולם אסיפת העם שימשה מעין "מועצת מושבעים" החורצת את משפט המות ואף מבצעת אותו.

בענין מיכה המורשתי נאמר: "ההמת המתהו חזקיהו מלך יהודה וכל יהודה" (18). במשפטו של ירמיהו אמנם השרים היו ראשי המדברים (10, 11), אך יחד איתם הפוסק היה העם. אליו פונים המאשימים (11), אליו הנאשם (12), והוא הפוסק את פסק הדין (16). אפשר לשאול: והמלך יהויקים היכן היה? אולי השרים, שהיו משוכנעים בצדקת הנביא, מיהרו לסיים את המשפט קודם שהמלך העריץ יהויקים יכול היה להתערב. למרות מתנגדיו הרבים היו לירמיהו תומכים מקרב בעלי המשרות הגבוהות בשלטון "אך יד אחיקם בן שפן היתה את ירמיהו לבלתי תת אתו ביד העם להמיתו" (24). אחיקם בן שפן מציל את ירמיהו ולולא התערבותו של אחיקם בן שפן גורלו של ירמיהו היה מות.

---

⁴⁹ במדבר ל"ה, 24

משפחות שפן ועכבור מהמשפחות המכובדות בירושלים

משפחת שפן:

אחיקם בן שפן נושא תפקיד בכיר בשרות המדינה. הוא השתתף במשלחת ששלח יאשיהו לחולדה הנביאה כאשר נמצא ספר התורה⁵⁰. אלעשה בן שפן מקבל בידו מכתב שנשלח על ידי ירמיהו לגולי בבל⁵¹. בירמ' ל"ו, 10-13 אנו שומעים על שני בני משפחת שפן, לאב לשכה בפתח שער בית ה' ובנו עוזר כנגדו: "ויקרא ברוך בספר את דברי ירמיהו בית ה' בלשכת גמריהו בן שפן הספר בחצר העליון פתח שער בית ה' החדש... וישמע מכיהו בן גמריהו בן שפן... וירד בית המלך". לפנינו שושלת משפחתית שבניה נושאים משרות רמות בשרות האזרחי. משפחה שפן המקורבת לירמיהו היתה מתומכי ירמיהו ובעלי נטייה פרו-בבלית. לעומתה, משפחת עכבור היתה ממתנגדי ירמיהו ובעלי נטייה פרו-מצרית.

משפחת עכבור:

בימי יאשיהו: "ויצו המלך את חלקיה הכהן ואת אחיקם בן שפן ואת עכבור בן מיכיה...לכו דרשו את ה' בעדי ובעד העם ובעד כל יהודה"⁵². בימי יהויקים: "וגם אלנתן ודליהו וגמריהו הפגעו במלך לבלתי שרף את המגילה ולא שמע אליהם"⁵³.

"וישלח המלך יהויקים אנשים מצרים את אלנתן בן עכבור ואנשים אתו אל מצרים"⁵⁴. קיימת הקבלה מעניינת בין תעודות לכיש⁵⁵ לבין ירמיהו⁵⁶ בעניין הנביא ושר הצבא היוזרד מצרימה בליווי כמה אנשים. לדעת מלמט⁵⁷ סיפור המעשה בשני המקורות הוא אחד. מלמט מזהה את הנביא עם אוריהו בן שמעיהו מקרית יערים, שניבא על ירושלים דברי חורבן כירמיהו עצמו. המלך יהויקים דורש את הסגרתו מידי המצרים והנביא מומת. ירידת שר הצבא מצרימה הנזכרת בחרסים מתקשרת לפרשת אוריהו. על פי מלמט הוחלף שם הבן

⁵⁰ מלי"ב כ"ב, 12

⁵¹ ירמ' כ"ט, 4-1

⁵² מלי"ב כ"ב, 12

⁵³ ירמיהו ל"ו, 25

⁵⁴ ירמ' כ"ו, 22.

⁵⁵ חרסי לכיש נתגלו ב-1935 ליד העיר לכיש, צפונית-מזרחית לעזה של ימינו. החרסים הם מכתבים עבריים.

הצילומים של חרסי לכיש בהמשך הם מתוך:

Pritchard, J. (1954). The Ancient Near East in Picture, Relating Archeology to the O.T. Princeton: Princeton University Press.

⁵⁶ ירמיהו כ"ו 20-24

⁵⁷ מלמט, א' (1948). אלנתן בן עכבור והנביא אוריהו מקרית יערים, ידיעות החברה העברית לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה. י-ם: החברה לחקירת א"י ועתיקותיה.

בשם האב, כלומר: הבן כניהו בן אלנתן שנזכר בחרסי לכיש⁵⁸ הוא שירד מצרימה לבצע את פקודת המלך, לעומתו האב אלנתן בן עכבור הוא זה שנמלא צער למראה שריפת המגילה של ירמיהו בפרק ל"ו, 25.

חרס לכיש מול הסיפור בירמיהו

ירמיהו כ"ו, 20-24	חרס מס' 3 מלכיש ⁵⁹
<p>"וגם איש היה מתנבא בשם ה' אוריהו בן שמעיהו מקרית היערים וינבא על העיר הזאת ועל הארץ הזאת ככל דברי ירמיהו, וישמע המלך יהויקים... ויבקש המלך המיתו, וישמע אוריהו וירא ויברח ויבא מצרים, וישלח המלך יהויקים אנשים מצרים את אלנתן בן עכבור ואנשים אתו אל מצרים, ויציאו את אוריהו ממצרים ויבאהו אל המלך יהויקים"</p>	<p>עבדך הושעיהו שלח להג[ד] לאדוני יאוש: ישמע, אשר שלח אדוני לעבדך אמש, כי לב [ע]בד[ך] דוה... ולעבדך הגד לאמר: ירד שר הצבא [י]כניהו בן אלנתן לבא מצרימה, ואת הודויהו בן אחיהו ואנשיו שלח לקחת מזה, וספר טביהו עבד המלך, הבא אל שלם בן ידע מאת הנבא לאמר: השמר.</p> <p>חרס מס' 6</p> <p>ועתה, אדני, הלא תכתב אלהם לאמר: למה תעשו כזאת [באר]יהו למה זה למלך, ולמה תעשו הדבר הזה?</p>

הנקודות המשותפות בין הסיפור בפרקנו והסיפור על הנביא מהחרסים:

1. הנביא מקבל מכתב איום מן המלך
2. בעקבות האיומים הנביא בורח
3. שר צבא ואנשיו יורדים מצרימה בעניין הנביא שברח לשם כדי להוציאו ולהענישו.

ההבדלים בין הסיפור בפרקנו וסיפור הנביא בחרסים:

1. שמות שרי הצבא שונים. בחרס השם: כניהו בן אלנתן ובירמיהו: אלנתן בן עכבור. לפנינו שרידים של חליפת מכתבים הדנה בגורלו של אחד הנביאים ששמו נזכר בחרס מס' 6, אבל לא נשמר אלא סופו "...יהו" בלבד. רוב החרסים הם מכתבי הושעיהו שלפי דברי המכתבים היה מושבו בין ירושלים למקום התגלית, והם ערוכים אל יאוש שהוא קורא לו אדני וכנראה היה מפקד מבצר לכיש. במכתביו מספר הושעיהו על סכנת מוות המאיימת על

⁵⁸חרסי לכיש נתגלו ב-1935 ליד העיר לכיש צפונית-מזרחית לעזה של ימינו. החרסים הם מכתבים עבריים.

⁵⁹ מתוך: Pritchard, J. (1954). The Ancient Near East in Picture, Relating Archeology to the O.T. Princeton: Princeton University Press.

"הנבא" מצד המלך והשרים ובפרט מצד טביהו עבד המלך. חרס מס' 3 מזכיר מכתב איום (לאמר: השמר) של טביהו לנביא, מכתב שזה שלח אותו לשלם בן ידע, ומיד הגיע המכתב אל יאוש ששלחו אל הושעיהו. על הנביא מספר הושעיהו, שירד אחריו שר הצבא כניהו בן אלנתן עם אנשי צבא למצרים כדי להחזירו אל המלך ולהמיתו⁶⁰. דברי הושעיהו הם הבהרה, שאכן מנקודת הראות של השלטון המרכזי בירושלים דברי הנביא "לא טובים" ומרפים את ידי העם, ולכן מציע הושעיהו להגן על הנביא ולהתחנן שלא יפגעו בו למרות שדבריו "לא טובים". מה היו הדברים הללו? מה היו נקודות המחלוקת העיקריות בין ירמיהו ותומכיו ובין המלך, שריו ונביאי השקר? ירמיהו מתנגד לנבואת "השלום" של נביאי השקר⁶¹, והוא מנבא נבואות "אין שלום".

חרסי לכיש מפיצים אור על הימים האחרונים שלפני החורבן. מול עמדת המלך, השרים ונביאי השקר בירושלים קיימת קבוצת מקורבי הנביא שהזדהו עמו בתפיסתו הפוליטית-מדינית והיו מוכנים להסתכן למענו בעמדה בלתי פופולארית. נביאי אמת אחרים ניבאו בימי ירמיהו. בצפניה א', 1; ובמל"ב כ"ב, 14-15 נזכרים צפניה וחולדה הנביאה. על חלוקת התפקידים ביניהם אמרו חז"ל: ירמיהו היה מתנבא בשווקים, צפניה - בתוך בתי כנסיות וחולדה - אצל הנשים⁶². ירמיהו מצליח להשפיע למרות ניסיונותיהם של המלך והשרים להשתיקו.

בעצרת עם⁶³ כאשר נקבצו אנשים מכל ערי יהודה לחצר בית ה', נתבקש ירמיהו להביא את חזותו הקשה לפני כל העם. המעמד הגדול סובב סביב המבוכה הפנימית המוסרית והדתית שלאחר עלייתו של יהויקים. "בראשית ממלכות יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היה הדבר"⁶⁴. הרבה כלול במילים אלה. זה דורות עם יהודה לא ראה עת צרה ועת משבר כבאותה תקופה של תחילת ממלכת יהויקים, שהמליכו פרעה נכה תחת אחיו יהואחז. עדיין מלאה הארץ קינות והספדים על אביו האהוב על העם⁶⁵. יהויקים שעלה לשלטון באופן בלתי צפוי לו ולעמו נמצא איש רע מעללים⁶⁶. עיקר נאומו של ירמיהו שהטיח דברים קשים נגד המקדש. המאשימים לא רצו להאמין כי אמנם מה' יצא הדבר הנורא הזה. משפטו של ירמיהו ממחיש את הסכנה שנשקפה לירמיהו כשניבא.

⁶⁰ מתוך אנציקלופדיה מקראית ערך: לכיש.

⁶¹ ירמי כ"ח, כ"ט

⁶² פסיק"ר כ"ו, כ'

⁶³ ירמי כ"ו, 2

⁶⁴ ירמי כ"ו, 1

⁶⁵ דבהייב ל"ה, 25

⁶⁶ מליב כ"ד, 4

בתקופת יהויקים אנו חשים בתחושת חוסר אונים וחוסר תקווה אצל הנביא: "ולא לקחו מוסר, אבדה האמונה ונכרתה מפיהם"⁶⁷. "אבדה אמונה" הכוונה להתרופפות הביטחון בה' ובהכרח השענות על עמים זרים ואלוהיהם. ירמיהו תוקף כל רעיון של השענות על מעצמה זרה וכוח צבאי. הביטחון בה' היא האמונה האמיתית. משמעותה המעשית של האמונה האמיתית היא הוצאת יהודה ככל האפשר מן הסבך הפוליטי של הפוליטיקה הבינלאומית. התבטלותו של יהויקים בפני מצרים פסולה בעיני הנביא. ירמיהו התנגד להתקשרויות עם מעצמות גם בימי יאשיהו: "ואתי שדוד מה תעשי כי תלבשי שני, כי תעדי עדי זהב, כי תקרעי בפוך עיניך, לשוא תתיפי, מאסו בך עגבים, נפשך יבקשו"⁶⁸. הנביא מאשים את יאשיהו שניסה לעצור את המצרים בדרכם לעזרת האשורים כנגד המעצמה הבבלית העולה.

בשנה הרביעית ליהויקים שהיא חופפת לשנה הראשונה של נבוכדנאצר מלך בבל ארע מאורע בעל חשיבות בינלאומית. מיפנה מכריע בגורלה של ירושלים חל עם קרב כרכמיש בשנת 605 לפנה"ס - 3319 לבריאת העולם⁶⁹. בהתמודדות שבין בבל למצרים על השליטה באזור, נוחלת מצרים מפלה קשה: "אשר היה דבר ה' אל ירמיהו הנביא על הגויים, למצרים על חיל פרעה נכו מלך מצרים אשר היה על נהר פרת בכרכמש אשר הכה נבוכדנאצר מלך בבל בשנת הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה"⁷⁰. ירמיהו רואה בכך מאורע מכריע בעל משמעות עליונה - בבל היא הגוי מצפון שניבא עליו⁷¹, ונבוכדנאצר הוא שליחו של ה': "נבוכדנאצר מלך בבל עבדי"⁷².

שלטון מצרים על יהודה נמשך ארבע שנים עד לתבוסת פרעה נכה בידי נבוכדנאצר. יהויקים כרת ברית עם עמי הסביבה כדי למנוע מנבוכדנאצר לכבוש את ארצות עבר הנהר. ירמיהו הזהירם שבבל תשלוט בעולם שבעים שנה כי נבוכדנאצר הוא שליחו של הקב"ה, אך יהויקים זלזל בנבואותיו של ירמיהו ולאחר שלוש שנים של שעבוד לבבל מרד בבבל⁷³. נבוכדנאצר שלח גדודים מעמי האזור עד שהתפנה לצאת ליהודה ולדכא את המרד. המרד דוכא בשנת 597 לפנה"ס - 3328 לבריאת העולם, אחת עשרה שנים לפני חורבן בית ראשון.

⁶⁷ ירמי ז', 28

⁶⁸ פרק ד', 30

⁶⁹ ירמי מ"ו, 2

⁷⁰ ירמי מ"ו, 2

⁷¹ ירמי ד', 6

⁷² ירמי כ"ה, 9

⁷³ מל"ב כ"ד, 1

עליית נבוכדנאצר מאמתת את נבואותיו של ירמיהו בעבר, והיא המכוונת את פעולתו הנבואית בעתיד. הכתובת הארוכה בתחילת פרק כ"ה מעידה שהנבואה מכילה הצהרה מיוחדת לעם כולו עקב המאורע המכריע של עליית נבוכדנאצר. אין לנו הסבר מדוע בחר ה' דווקא במלך בבל מכל העמים להיות עבדו? על יהודה והעמים שמסביב לה לקבל את הגזירה ולהיכנע לה. כל המורד בנבוכדנאצר מלך בבל כאילו מורד ברצונו של הקב"ה - הליכה בדרך פוליטית מסוימת הפכה להיות חלק בלתי נפרד מן הדרישות הדתיות שאותן מפנה הנביא ליהויקים ולעם.

בבל גם היא משתלבת בתוכנית האלוהית של ההיסטוריה: "והיה כמלאות שבעים שנה אפקד על מלך בבל ועל הגוי ההוא נאם ה' את עונם, ועל ארץ כשדים ושמתי אותו לשממות עולם...שלמתי להם כפעלם וכמעשה ידיהם."⁷⁴ "כי על בבל מזמתו להשחיתה, כי נקמת ה' היא נקמת היכלו...ושלמתי לבבל ולכל יושבי כשדים את כל רעתם אשר עשו בציון לעיניכם נאם ה' ⁷⁵. המסקנה היא שגוי הולך וגוי בא, ממלכה עולה וממלכה נופלת ועם ישראל עומד לעד. "ושבו על האדמה אשר נתן ה' לכם ולאבותיכם למן עולם ועד עולם"⁷⁶. (הפעל "ושבו" משרש י.ש.ב.).

בפרושו של רש"י לעזרא א', 1 אפשר לראות ששבעים שנה שבנבואה התממשו במציאות: "ובשנת אחת לכורש מלך פרס לכלות דבר ה' מפי ירמיהו העיר ה' את רוח כורש".

רש"י ד"ה ובשנת אחת לכורש מלך פרס:

...שלאחר שנהרג בלשאצר מלך דרוש המדי...ולאחר מיתת דרוש מלך כורש זה מלך פרס ובשנה אחת למולכו הושלמו שבעים שנה לפקידת גלות בבל מיום שגלה יהויקים... בשנת אחת לכורש יסדו ישראל יסוד בית המקדש, וצרי יהודה ובנימין הלשינו עליהם לכורש מלך פרס, וצוה לבטל המלאכה שלא לבנות עוד בנין בית המקדש והיו ישראל בטלים, שלא בנו הבית כל מלכות כורש, ואחשוורוש שמלך אחריו עד שנת שתיים למלכות דרוש בן אחשוורוש מלך פרס, שהוא דרוש בן אסתר, ובשנת שתיים למלכותו התחילו לבנות בית המקדש עד אשר הושלם הבנין. ומשנת אחת לכורש עד שנת שתיים לדרוש בן אחשוורוש מלך פרס שנבנה הבית בימיו היו 18 שנה לקיים מה שנאמר: "למלאות לחורבות ירושלים שבעים שנה"

⁷⁴ ירמי כ"ה 12-14

⁷⁵ ירמי נ"א, 24-11.

⁷⁶ ירמי כ"ה 5

(דניאל ט', 2). ועכשיו בשנת שתיים לדריוש הושלמו שבעים שנה למלאות לחרבות ירושלים - חורבן הבית שגלה צדקיהו. ומגלות יהויקים עד גלות צדקיהו שנחרב הבית היו 18 שנה... נמצא שהיו חמישים ושתיים שנה מגלות צדקיהו שנחרב הבית עד שנה אחת לכורש מלך פרס, ושמונה עשרה לאחר שנה אחת לכורש, שהיא שנת שתיים לדריוש הושלמו שבעים שנה לחרבות ירושלים, מגלות צדקיהו שנחרב הבית עד שתיים לדריוש שהתחילו ישראל לבנות הבית וגמרוהו.

מהפסוק בדניאל ט', 2: "אשר היה דבר ה' אל ירמיה הנביא למלאות לחרבות ירושלים שבעים שנה", רש"י לומד שמנין 70 השנים צריך להיות מימי החורבן וגלות צדקיהו ולא מימי יהויקים:

מנין שנות השעבוד מגלות צדקיהו והחורבן ועד דריוש

נבוכדנאצר - 27 שנים:		3338-3364 לבריאה
(מכיבוש בבל בימי יהויקים: 3319 ועד חורבן בית המקדש - 3338 לבריאה עברו 18 שנים).		
אویل מדרך	23 שנים:	3364 לבריאה
בלשאצר	3 שנים :	3386 לבריאה
דריוש המדי	דריוש מת באותה שנה	
כורש	3 שנים:	3390 לבריאה
אחשוורוש	14 שנים:	3406 לבריאה
דריוש	2 שנים:	3408 לבריאה
משנת 3338 לבריאה עד 3408 לבריאה הרי הם: שבעים שנה.		

שלושת המקורות הבאים ופרושיהם של אברבנאל ורש"י לדניאל א', 1 מבהירים את השתלשלות האירועים בימי יהויקים.

דניאל א', 1	ירמ' כ"ה, 1	מל"ב כ"ד, 1
"בשנת שלוש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכדנאצר מלך בבל לירושלם ויצר עליה, ויתן ה' בידו את יהויקים מלך יהודה..."	"הדבר אשר היה על ירמיהו על כל עם יהודה בשנה הרבעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשנית לנבוכדראצר מלך בבל".	"בימיו עלה נבוכדנאצר מלך בבל, ויהי לו יהויקים עבד שלש שנים וישב וימרד בו".

רש"י: "בשנת שלש למלכות יהויקים"

וכי אפשר לומר כן, והלא הוא מלך בשנת ד' ליהויקים שנאמר: (ירמ' כ"ה, 1) "בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה לנבוכדראצר". ומה ת"ל בשנה שלש-בשנה ג' למרדו שנאמר (מל"ב כ"ד, 1) "ויהי לו יהויקים עבד שלש שנים, וישב וימרד בו", ובשנת שלש עלה עליו, והיא שנת שמונה לנ"ג, דאמר מר: שנה ראשונה כבש נינוה, שניה עלה וכבש יהויקים, ושלוש שנים עבדו ושלוש שנים מרד בו. והיא היתה שנת אחת-עשרה למלכות יהויקים. חמש שנים קודם שכבשו ושלוש שעבדו ושלוש שמרד בו, ואז מת יהויקים תחת ידו והמליך נ"ג תחתיו יהויכין בנו.

השתלשלות האירועים על פי רש"י.

השנה לבריאה	שנת מלכות יהויקים	שנת מלכות נבוכדנאצר
3319	IV	I
3320	V כיבוש יהודה	II
3321	VI	III
3322	VII יהויקים עבד לנ"ג	IV
3323	VIII	V
3324	IX	VI
3325	X יהויקים מורד בנ"ג	VII
3326	XI	VIII
	מות יהויקים	

אברבנאל:

בהשלמת שלוש שנים למלכות יהויקים, בתחילת השנה הרביעית למלכותו, היא השנה הראשונה לנ"ג, עלה על ירושלים ונתן ה' בידו את יהויקים כמו שנזכר בדניאל, והוליכו בנחשתיים בבבל, כמו שנזכר בדב"ה"ב ל"ו, 6...ונראה שיהויקים נשתעבד לנ"ג אחרי שהוליכו לבבל ואז השיבו אל ירושלים, או שלא הלך יהויקים לבבל, אבל בהולכם אותו בדרך התחנן לנ"ג ונשתעבד אליו, ואז נתן לו רשות לשוב אל ירושלים, וזהו מה שכתוב בדב"ה"ב "ויאסרוהו בנחשתיים להליכו בבבל", כי לא אמר ויוליכוהו בבבל, אלא להוליכו, כי רצו להוליכו שמה, וחזר מדעתו בדרך ושב יהויקים לירושלים ועמד ג' שנים עבד לנ"ג ואחר בשלוש שנים מרד בו...ויראה כי התמיד במרד חמש

שנים, ואז בתשלום י"א שנים למלכותו עלו עליו גדודי כשדים וגדודי ארם כמו שנזכר בס' מלכים והוגלה יהויקים פעם שניה ומת בדרך... ומלך מצרים היה אוהב ליהויקים והוא המליכו על יהודה לכן בתחילת מלכותו התעורר נ"נ מרוב שנאתו למלך מצרים לבוא להילחם ביהויקים.

השתלשלות האירועים על פי אברבנאל

השנה לפנה"ס	מלכות יהויקים	מלכות נבוכדנאצר
605	שנה IV גלות יהויקים הראשונה	שנה I
604	שנה V השתעבדות יהויקים אחר	שנה II
603	שנה VI החזרה מן הגלות	שנה III
602	שנה VII	שנה IV
601	שנה VIII	שנה V
600	שנה IX מרד יהויקים נגד בבל	שנה VI
599	שנה X	שנה VII
598	שנה XI גלות יהויקים השניה ומותו.	שנה VIII

יהויקים שהומלך על ידי מלך מצרים שומר אמונים לברית עם מצרים, אך בשנתו הרביעית חל שינוי במצב המדיני באזור שבין הפרת לבין גבול מצרים. נבוכדנאצר הנחיל מפלה כבדה לצבאות מצרים בכרכמיש. השאלה הפוליטית: מצרים או בבל נעשתה חריפה וממשית. גם על פי רש"י וגם על פי אברבנאל, יהויקים מורד במלך בבל.

מצרים התסיסה את ירושלים ויהויקים בהבטחות של עזרה כפי שכתוב במל"ב כ"ד, 7: "ולא הסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו". יהויקים לקח חלק במרידות שמצרים חירחרה באזור. (גם יאשיהו לחם נגד מצרים במגידו, ויהואחז נאסר על ידי מלך מצרים והוגלה מן הארץ).

ירמיהו מסכם עשרים ושלוש השנים שעברו מאז החל לנבא: "זוה שלש ועשרים שנה היה דבר ה' אליי"⁷⁷.

⁷⁷ ירמי כ"ה, 3

מספר שנות מלכותו	שם המלך	נבואת ירמיהו
31 ירמיהו ניבא 18 שנים	יאשיהו	שנת שלוש עשרה ליאשיהו - 627 לפנה"ס
3 חודשים	יהואחז	↓ השנה הרביעית ליהויקים
11 שנים ירמיהו ניבא 4 שנים	יהויקים	
=====	=====	
23		

מנבואתו של ירמיהו ליהודה ולכל הגוים ומן הפסוק: "והבאותי על הארץ ההיא את כל דברי אשר דברתי עליה, את כל הכתוב בספר הזה אשר נבא ירמיהו על כל הגוים"⁷⁸, ירמיהו הוא נביא לגוים - הוא נקרא להינבא על כלל גויי עולם ובתוכם על ישראל. התואר: "נביא לגוים" נזכר רק אצל ירמיהו⁷⁹. מנבואתו ליהודה, לגוים ולבבל אפשר ללמוד שההיסטוריה העולמית מעוצבת בידי ה' והוא מוסר את השלטון לאשר ישר בעיניו. כעת "הגיע תורו" של מלך בבל. מלך בבל הוא "עבדי"- מלך שמופקד בידו גורל העולם.

מ. בולה⁸⁰ בפרושו לפרק כ"ה פס' 15 מסביר שירמיהו הצטוו להינבא על פורענותו של כל עם ועם. לאחר ניצחון נבוכדנאצר על פרעה נכה בקרב בכרכמיש, בקש יהויקים לאחד את העמים הקטנים בברית צבאית כדי למנוע את עליית בבל. ירמיהו התנגד לכך והזהיר שהתוצאה תהיה: "ושמתים לשמה ולשרקה ולחרבות עולם" (9), לפי ירמ' כ"ז, 1, כבר בשנה הראשונה למלכות יהויקים נצטוו ירמיהו לעשות מוטות ומוסרות ולתיתם על צווארו כדי להמחיש לבני יהודה שכך יהיו משועבדים למלך בבל. כשבאו צירי חמשת המלכים נתן ירמיהו גם בידם מוטות ומוסרות להזהירם.

לסיכום:

בשנה הרביעית ליהויקים, שהיא השנה הראשונה לנבוכדנאצר, אוסף ירמיהו את נבואות הפורענות וכותבן על ספר "והבאותי על הארץ ההיא את כל דברי אשר דברתי עליה את כל

⁷⁸ ירמ' כ"ה 13

⁷⁹ ירמ' א' 5

⁸⁰ פירושו של מנחם בולה לספר ירמיהו, (1992). הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים.

הכתוב בספר הזה"81. מדוע דווקא בשנה זו - בשנת עשרים ושלוש לפעולתו הנבואית? מפני ששנה זו היתה שנה גורלית בחיי העם. זוהי השנה הראשונה למלכות נבוכדנאצר. בעליית נבוכדנאצר מצא ירמיהו את הפתרון לכל נבואות הפורענות שלו. הוא קווה שניצחון הבבלים בכרכמיש ישפיע השפעה מיוחדת על העם, לא ילכו אחרי אלוהים אחרים, ולא ישענו על מצרים כארץ חסות. נבוכדנאצר זכה בניצחון גדול בקרב כרכמיש והוכיח את עליונותו על מצרים. למרות סיכויי הצלחה מועטים, רווחה בקרב יהודה ושכניה הנטייה למרוד בבבל. על פי משל הכוס⁸² אפשר לראות בתהליכים פוליטיים אלו את לעיוורון, שפקד את עמי האזור בעקבות השכרות שפקדה אותם עם השתייה מכוס היין החמה.

רש"י ד"ה ואת מלכי האי⁸³ מסביר מי העמים שישתו מכוס היין: כל אלה שמנה עד כאן שכני ארץ ישראל הם.

העמים שנזכרים כולם נמצאים בסביבותיה הקרובות של ארץ ישראל וחלקם גובלים איתה ממש.

"ארץ העוץ" היא חלק מאדום, וזאת על פי איכה ד', 21. "שישי ושמחי בת אדום יושבת בארץ עוץ", אולי ארץ העוץ היא שם מדומה וענינו: ארצות העצה ארצות שהתייעצו יחדיו להלחם במלך בבל. "האי אשר בעבר הים" - האי קפריסין או האי כרתים. כשהנביא מרחיב את מעגל העמים הוא מתרחק לארצות מרוחקות יותר למשל, "תימא... כל מלכי הערב השכנים במדבר... ואת כל מלכי עילם ואת כל מלכי מדי..."⁸⁴. הנביא מזכיר את העמים במעגלים ההולכים ומתרחקים מן המרכז - ארץ ישראל - ומשתרעים על פני העולם כולו ובמרכז מצויה ארץ ישראל.

על סופו של יהויקים ניתן ללמוד מהמקורות הבאים:

1. "לכן כה אמר ה' אל יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה: לא יספדו לו הוי אחי והוי אחות, לא יספדו לו הוי אדון והוי הדה. קבורת חמור יקבר, סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים" (ירמ' כ"ב, 18-19).

2. בשעה שעלה נבוכדנאצר לכבוש את יהויקים, עלה וישב בדפני של אנטוכיא, ירדה סנהדרי הגדולה לקראתו, אמרו לו: הגיע זמנו של הבית הזה ליחרב? אמר להם: לא,

⁸¹ ירמ' כ"ה, 13

⁸² ירמ' כ"ה, 15

⁸³ ירמ' כ"ה, 22

⁸⁴ ירמ' כ"ה, 23

אלא יהויקים מלך יהודה מרד ב', תנו אותו לי ואני אלך. הלכו ואמרו לו ליהויקים, נבוכדנאצר דורש אותך מאיתנו. אמר להם: וכך עושים דוחים נפש מפני נפש? לא כן כתוב: "לא תסגיר עבד אל אדניו" (דב' כ"ג, 16). אמרו לו: לא כך עשה זקניך לשבע בן בכרי (שמ"ב ב' כ', 21). כיוון שלא שמע להם נטלוהו ושללוהו. (בר"ר ס"פ, צ"ד).

על עצתם הריקה של יהויקים ושריו למרוד במלך בבל,

ועל התוצאות ההרסניות של נסיונות המרד בבבל:

3. "בשנת שלוש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכדנאצר מלך בבל ירושלים ויצר עליה ויתן אדני בידו את יהויקים מלך יהודה ירושלים ויצר עליה, ויתן אדני בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית האלהים ויביאם ארץ שנער בית אלהיו ואת הכלים הביא בית אוצר אלהיו" (דניאל א', 2-1).

4. "עלה עליו נבוכדנאצר מלך בבל ויאסרוהו בנחשתים להליכו בבבל, ומכלי בית ה' הביא נבוכדנאצר לבבל ויתנם בהיכלו בבבל" (דבהי"ב ל"ו, 6-7).